

FA SETANTA ANYS

ELS BOMBARDEIGS DE 1937 SANT FELIU DE GUÍXOLS

ÀNGEL JIMÉNEZ

FA SETANTA ANYS

ELS BOMBARDEIGS DE 1937 SANT FELIU DE GUÍXOLS

"Els bombardeigs -escriu T. Pàmies- foren l'aspecte més sinistre i traumatitzant de la rereguarda republicana¹". Realment, no ens ha estat difícil verificar-ho entre els guixolencs que, en la vida de cada dia durant la guerra, en reberen el fort impacte. Setanta anys després, en fem memòria.

Vaixell de càrrega SAC 5^a de la Cros (Barcelona), enfonsat al port de Sant Feliu el 17.04.1938. Al moll, a primer terme, el gos de l'autor de la fotografia, Vicenç Gandol. (Fons V. Gandol, AMSFG)

A l'altra pàgina, detall de les restes de la columna -amb l'escut de la ciutat- de la Casa de la Vila enderrocada per les bombes feixistes el 22.01.1938. (AMSG)

A començaments dels anys vuitanta del segle passat vaig començar a investigar i difondre el que havia representat per als guixolencs l'impacte traumàtic dels bombardejos en plena rereguarda republicana. Els primers estudis van ser publicats a la *Revista de Girona*². De llavors ençà s'ha progressat en la recerca documental i en la bibliografia. Per exemple, l'entusiasta amic Josep Coll i Pujol també té suficient documentació inèdita i prou coneixements tècnics; posats de manifest en la publicació feta conjuntament amb José Luis Infiesta Pérez³ a *Bombardeos del litoral mediterráneo durante la Guerra Civil*⁴. Per tant, a hores d'ara es podria completar el nostre primer

treball i esmenar algun error que llavors publicàrem. Però no és aquest l'objectiu d'aquest escrit a *L'Arjau*. No. Avui, tan sols volem recordar aquells fets que, fa setanta anys, ompliren de pànic la població ganxona.

La zona de Mallorca, començada la guerra, quedà en definitiva al costat dels revoltats, i esdevingué seu de l'aviació legionària italiana i de l'alemanya, la Legió Còndor, instal·lada a Pollença. D'altra banda, els pocs creuers –el *Canarias* i el *Baleares*– amb què comptava Franco varen ser traslladats al port de Palma. L'illa, doncs, es convertí en una base aeronaval –on hi havia també vaixells italians– que dominava

el Mediterrani, al costat del bàndol –mal anomenat– *nacional*⁵. De manera que els pobles del nostre litoral, lleials al govern legalment constituït, restaven més exposats als atacs aeris i navals de les forces rebels que pretenien un bloqueig marítim eficaç.

I així, l'activitat que començaren a desplegar els Savoia 81 (S-81) durant el 1937 va ser molt impactant, i actuaren –com veurem de seguida– a la nostra costa, de Blanes a Colera. No cal dir que, al començament, ho varen fer d'una forma molt desorientada: no hi havia cap mena de cartografia aèria.

Entre el mes d'agost i setembre també hi començaren a operar els hidros Heinkel He-59 de la Legió Còndor –popularment anomenats *zapatones*–, que s'havien traslladat de Melilla a Pollença.

Encara que oficialment es digués que aquests avions atacaven només els ports, els objectius militars i les comunicacions, el cert és que les bombes sovint impactaven en el centre. Amb tot, però, avui ja no és possible parlar –justificant-ho– que es tractava d'errors o de bombes desviades, perquè gràcies a la documentació i a les fotografies aèries que coneixem es veu clarament quina era la veritable intenció o objectius dels avions: la població indefensa⁶.

Com tothom sap, el 30 d'octubre de 1936 el creuer *Canarias*, canonejant la badia de Roses⁷, havia donat el primer senyal de perill.

El 17 de novembre, la presència del mateix vaixell de guerra en aigües de Sant Feliu i Palamós, on canonejà el S.A.C. III de la Casa Cros de Badalona⁸, obligà la Conselleria de Defensa a donar el senyal d'alarma.

Aquell dia, a causa d'una imprudència –se li disparà el fusell– resultà ferit el milicià Jaume Aleñà. Es ferí a la cuixa, i fou intervingut quirúrgicament a l'Hospital de Girona, on també se li féu una transfusió de sang.

1937. EL CANARIAS

Segon avís: el 7 de juny de 1937, a dos quarts de tres de la tarda, el *Canarias* disparava sobre la ciutat.

*"Junio 7. entre 2 y 3ª tarde un buque de guerra extranjero (que luego se dijo ser el Cervera o el Canarias) ha bombardeado esta ciudad causando gran pánico por los cañonazos varios dirigidos a diferentes sitios (unos 12) causando daños casa nº 1 Tetuán destrozando parte tejado, puerta, escaleras, pisos, garaje y un balcón, cortando una gruesa rama de una acacia del frente por la explosión de una bala, en la calle abriendo regular boquete en ella. También causó daños en una casa trasera calle de la Torre, que ocupa Pedro Arará. Otra bala destruyó parte oficinas Cª Electricidad"*¹⁰

No produí cap víctima mortal; tan sols vuit ferits: Carme Alemany, Isidre Vicens, Carme Batet, Francesc Vilalta, Pere Sánchez, Rosa Fàbregas, Carme Maspiari i Joaquim Valls¹¹. També ocasionà l'ensorrament d'algun d'immoble.

Tots els ferits –cap d'ells en estat greu– varen ser atesos pel doctor Josep M. Rubió i pels practicants de la Creu Roja: Benet Albertí, Ramon Villosa i Josep M. Álvarez. Les urgències sanitàries (assistència i trasllat de ferits i malalts) s'incrementaren moltíssim amb la presència dels refugiats, també a causa dels accidents de guerra i, sobretot, amb els bombardeigs. Aquella situació exigí molt personal, tant fix com voluntari, i la seva organització i estructura anava a càrrec de la Creu Roja. Val a dir, a més, que els tocà treballar de valent. El comitè local de la Creu Roja va ser presidit com a president–delegat, amb categoria de capità, per Josep Burcet Bendrell. Tots els metges de Sant Feliu –com a tinent–, practicants, camillers, infermeres i personal incorporat en formaren el gruix –una mitjana de cinquanta persones– d'aquella institució benèfica. Moltes guixolencs i molts guixolencs hi prestaren llurs serveis. Entre aquests, el pintor Josep Amat Pagès. Però la mobilització constant d'homes al front, els desertors i els mateixos bombardeigs –que obligaren moltes famílies a haver de viure fora de Sant Feliu– causaven moltes baixes i altes a les files dels incorporats; es produïa, doncs, una renovació contínua.

A part de l'hospital, la Creu Roja comptava amb un dispensari (ubicat al carrer Mercè, cantonada Capmany) i de diferents punts de socors, el més important dels quals va ser el creat a S'Agaró per a poder atendre millor –per la proximitat– els refugiats. El material i instrumental sanitari era escàs i molt precari. Disposava de dos cotxes–ambulàncies: dos Opel (GE-2048; GE-5159), un de negre i l'altre, beix¹².

Els refugis

A partir de llavors, les autoritats locals de Sant Feliu començaren a pensar en la disposició d'un sistema capaç, si més no, de prevenir d'alguna manera els probables atacs aeris i navals¹³. Caldria sostenir la

⁵ PAMIES, T. "La reraguarda republicana", dins *Documents 17*. Barcelona, 1977.

⁶ Núm. 105, 1983.

⁷ Infesta amb el pseudònim de J. L. Alcofar Nassaes havia publicat diversos treballs sobre l'Aviació Legionària a la dècada dels setanta.

⁸ Valladolid: Quirón Ediciones, 1998.

⁹ MASSOT J. "Els inicis del "Moviment" a Mallorca. De l'expedició de Bayo als bombardeigs de Barcelona" dins *Catalunya i la guerra civil (1936-1939)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1986.

¹⁰ INFESTA, J.L.; COLL, J.: (1998), 87 i 88.

¹¹ L'*Autonomista*, 31-10-1936.

¹² Palamós 1936-1939. *Diari de Lluís Barceló i altres veus*. Ajuntament de Palamós, 2006.

¹³ Cal tenir present que l'horari de la zona republicana anava dues hores avançat a l'horari solar, que era el que regia en la zona nacional.

¹⁴ AMSFG. Fons Lluís Llor i Sabat. Donació de Carlos Barnés Termes.

¹⁵ AMSFG, Sec. XXXII, Fons de la Creu Roja.

¹⁶ Id.

¹⁷ M.A.(130), f.77; Sec. X, núm. 194.

moral dels guixolencs a la rereguarda en els moments difícils que s'apropaven.

Durant el mes juliol es fixà pels carrers del poble un ban amb les mesures de seguretat següents:

Un toc de sirena significaria precaució, i tothom hauria d'anar a casa seva, per tant, s'havia d'allunyar del port i dels seus voltants. Dos tocs de sirena voldrien dir perill imminent de bombardeig, i caldria anar ràpidament als refugis, i els guixolencs que disposessin de soterrani a llur casa havien de permetre-hi l'accés a tothom.

Es crearen, a més, unes brigades de salvament, s'intensificaren els treballs per a la construcció de refugis i es milloraren les condicions d'habitabilitat dels ja existents, substituint l'enllumenat elèctric per làmpades especials. Fins i tot s'habilitaren alguns soterranis de la ciutat com a refugis. A més, a les fàbriques de suro o magatzems, també se n'hi podria improvisar algun utilitzant els fardos de protecció.

El regidor Vilà parlà de la possibilitat d'evacuar les escoles en cas de bombardeig, però el conseller Campà digué que no era factible la construcció de refugis als terrenys de les escoles, atesa la naturalesa del sòl.

És clar que era difícilíssim preveure-ho tot. Ni Sant Feliu, ni cap altra ciutat gran, no havia passat mai per una experiència semblant. No es pot oblidar que, a casa nostra, la inexperiència a prevenir la població civil en casos de bombardeigs d'aviació era total.

Malgrat, doncs, aquesta desconeixença i la insuficiència dels mitjans amb què comptaven, s'anà duent a terme la construcció prevista de refugis. Uns s'excavaren a la mateixa roca viva, i altres es feren amb un clot a terra i es cobrien de troncs i brancatge.

Un dia a la setmana, els treballadors de totes les empreses havien de dedicar una jornada de feina

—que anava càrrec de l'empresari— a la construcció de refugis.

Segons el Consell¹⁴, els refugis acabats de Guíxols eren: 1 Montcalvari, 2 Asil, 3 carrer Maragall, 4 carrer Luchana, 5 Roca de can Castelló, 6 carrer Bailén i 7 el Puig.

Tal com abans hem apuntat —i seguint l'estudi que en féu l'arquitecte municipal Joan Bordàs¹⁵—, els refugis construïts a Sant Feliu durant la guerra eren de dues menes:

1. Els formats per excavacions o rases (trinxeres) oberts en terrenys tous o argiles compactes i coberts de troncs de pi, branques i terres, emprant a més els troncs com a pilars i també —en cas que fos necessari— com a contenció lateral de les terres. Aquests varen durar poc per raons òbvies, i els més importants varen ser els del carrer Luchana i el de l'Asil.

2. Els refugis excavats totalment a la roca —més o menys dura— formant galeries; eren la solució més favorable i econòmica. De fet, cap d'ells no s'acabà mai del tot, ja que els treballs de perforació s'alternaven amb la seva utilització durant les alarmes i bombardeigs, i també perquè sovint quedaven paralitzats per manca de materials.

Les seves condicions higièniques podem dir que eren molt precàries, per falta de neteja i ventilació, fins al punt que en les alarmes de certa durada, l'estada a l'interior es feia insuportable.

D'aquests, els més importants eren:

Carrer Penitència (Puig). Galeries obertes en roca dura. El gruix del sostre era de 2 a 7 m. La superfície excavada era de 200 m. l tenia una capacitat per a 600 persones. Disposava de quatre entrades, però les seves galeries en forma de creu no es comunicaven. Eren, de fet, quatre refugis, ja que les galeries no enllaçaven.

També les fàbriques de suro i els magatzems eren objectiu de les bombes. (Autor: Vicenç Gandol. Fons V. Gandol, AMSFG).

A l'altra pàgina, la gent ha de sortir de pressa de l'edifici del mercat en sentir el senyal d'alarma de la sirena. (Autor: Vicenç Gandol. Fons: V. Gandol, AMSFG).

¹⁴ AMSFG, Sec. X, núm. 193.

¹⁵ AMSFG, Sec. XXIV, núm. 22. *Defensa Pasiva*.

Bombardeig del 13 d'agost de 1937

Eren dos quarts de nou del vespre, hora local. La presència tranquil·la de ciutadans al passeig del Mar i dels Guixols era nombrosa, com s'esdevé a les nits caloroses d'estiu. De sobte un avió¹⁸ amb els llums encesos hi deixà anar indiscriminadament les bombes.

"Sin que persona alguna que en aquella hora circulaba por los citados paseos, que como dejamos dicho era mucha, sospechara o notara nada anormal con la presencia del citado aparato, continuó tranquilamente paseándose. De pronto al llegar a la mitad del Paseo del Mar dejó caer dos bombas las cuales fueron a dar en las inmediaciones de los Jardines Municipales, situados junto al Paseo de Guixols y seguidamente descargó de 5 a 6 más que cayeron en la fábrica de tapones de José Batet Hijo y en la carretera de Guixols a Palamós, continuando hacia la playa de S'Agaró donde descargó 8, estas últimas incendiarias¹⁹".

Allà mateix hi moriren tres infants i set persones adultes²⁰ —els noms de les quals són en un apartat adjunt—, i molts ferits (Josep Landete, Odon Bofill, Antoni Tomàs, Jaume Mas, Lola Prats, Ferran Güitó, Gertrudis Rosich, Anita Carreras, Faustina Sánchez, Maria Bayó, Raimunda Ragolta, Joan Tresener, Cristina Respecta, Avel·lí Oliveras, Pepita Tubert, Antoni Masferrer, Lluís Cateura, Joan Tubau, Laureà Blasi, Josep Prat, Alfons Romaguera, Glòria Mitjavila i Amadeu Vicens)²¹. No cal dir que foren molts els guixolencs que espontàniament assistiren les víctimes i ferits del passeig: els bidells de l'Institut de Primer Ensenyament, Srs. Fontàs i Rigau, el secretari Vilà, i el professor López; tots els membres de la Creu Roja, els doctors Josep M. Rubió i Lluís Corominas²². Als metges citats i als doctors Josep Vidal, Leopold Oliu, Santiago Nadal, Robert Viladesau i Joan Prim, la Junta de Defensa Passiva els agrai la seva col·laboració en el salvament de les víctimes del primer bombardeig i els comunicà la constitució de l'esmentada junta²³.

Carrer Maragall. Galeria en la roca dura de 2 a 5 m. de gruix. (90 m²), amb capacitat per a 270 persones. Formaven dos refugis, l'inferior i el superior, que no es comunicaven.

Montcalvari. Galeries en roca de mitjana consistència, amb un gruix de 2 a 8 m. Superfície 76 m² i amb capacitat per a 225 persones.

Fortim (Salvament). Galeria natural sota roca viva. Gruix del sostre 15 m. Superfície útil de refugi, 17 m², per a 50 persones.

Roca (Bòvila) de can Castelló (carrer Gravina). Galeria de roca compacta. Sostre de 14 m. superfície 54 m², per a 160 persones.

Carrer Bailén. Galeria en roca de mitjana consistència. Sostre de 2 a 5 m de gruix. Superfície de 27 m², útil per a 80 persones.

Passeig Rius i Calvet (davant els Banys). Antiga mina utilitzada de refugi, de superfície i capacitat indeterminada.

N'hi havia un altre de començat al carrer de Castell d'Aro, a les pedreres.

La sirena —primer al carrer de la Mercè, cantonada Mall, i després a la fàbrica Planellas (a can Nyagues) a la carretera de Girona— donaria el senyal d'alarma. El cap de Transmissions i Senyals, en albirar el perill des del Molí de les Forques, avisaria telefònicament el comandant d'artilleria, que era el responsable de fer donar el senyal d'alarma¹⁶.

Més endavant, el govern de la República i la Junta de Defensa Passiva de Catalunya completarien totes aquestes disposicions, per tal que es pogués protegir més encara la població de les agressions aèries contra les poblacions de la zona lleial, durant la nit. Al vespre, s'haurien de tancar els finestrons, persianes, etc., perquè la llum no traslluís a fora. Lluernes, claraboies, finestrals... mancats d'elements opacs, s'haurien de pintar de color blau o tapar amb cortines.

En aquest sentit, diversos establiments i centres públics foren advertits de no encendre els llums de llur terrassa.

L'enllumenat públic s'utilitzà al mínim possible¹⁷.

D'altra banda, amb la instal·lació de bateries anti-aèries, o millor dit, dels canons d'escassa eficàcia defensiva amb què es comptava, es construïren blocs o *bunkers* (nius d'armetralladores) al Molí de les Forques, Salvament, passeig Marítim i punta de Garbí.

Però totes aquestes disposicions —d'altra banda, necessàries— no pogueren evitar la dolorosa experiència dels bombardeigs.

Al front, pels volts de l'estiu de 1937, l'exèrcit de Franco anava consolidant les seves forces i portava a cap l'ofensiva general al nord (Bilbao, Santander, etc.). Per la seva banda, l'exèrcit republicà —fins llavors sempre a la defensiva— llançà un atac contra el front d'Aragó —batalla de Belchite— a fi de contrarestar l'ofensiva franquista al front del Nord.

¹⁶ AHMSFG, Sec. X, núm. 193.

¹⁷ AMSFG, Sec. XXIV, núm. 21; Sec. X, núm. 193 i 195.

¹⁸ Segons Bordàs, un trimotor Junker. De fet, aquests avions, aquí, no van actuar mai; però sembla ser que era molt fàcil confondre els avions esmentats amb els Savoia-81, que també eren trimotors. El nostre amic entès en el tema, Josep Coll i Pujol, opina que es tractava d'un Heinkel He59, que començaven a operar per la costa.

¹⁹ AMSFG, Sec. XXXII, Fons Creu Roja. L'informe de Joan Bordàs parla de 16 bombes, 8 explosives i 8 incendiàries (Sec. XXIV, núm. 22).

²⁰ J. Bordàs parla d'onze morts i vint-i-cinc ferits. Nosaltres però només n'hem pogut recuperar el nom de deu.

²¹ AMSFG, Sec. XXXII, Fons Documental de la Creu Roja.

²² AMSFG, Sec. XXIV, núm. 21.

²³ AMSFG, Sec. X, núm. 193.

²⁴ L'Autonomista, 14-VIII-1937; Girona CNT, 14-VIII-1937.

²⁵ Per un error de la nostra font oral, el en el llibre de la Guerra civil a Sant Feliu de Guíxols (1995), vam atribuir equivocadament aquest mal nom a Gerard Balam. En demanem excuses.

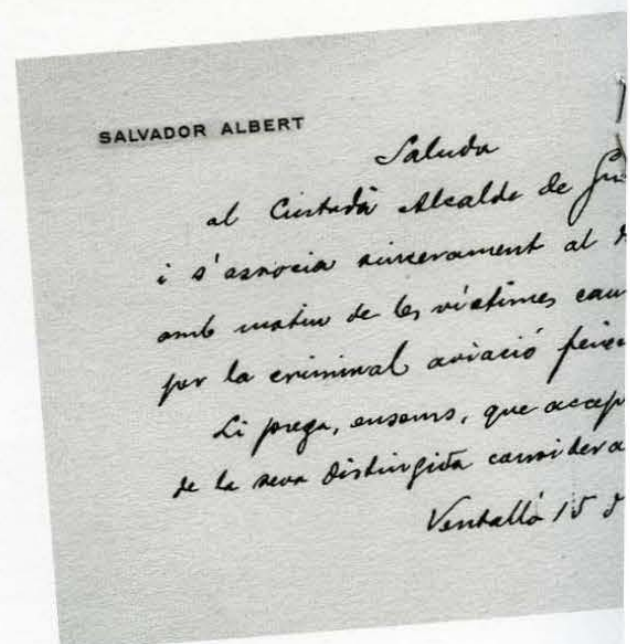
²⁶ Testimoni oral de Miquel Fontanella Gros.

²⁷ AMSFG, Fons de Lluís Llor i Sàbat.

²⁸ AMSFG, Sec. XXIV, núm. 21.

²⁹ M.A. (130), f. 95.

³⁰ M.A. d. f. 77 s.

Tres ambulàncies traslladaren a Girona els ferits de metralla. A l'hospital provincial ingressaren quatre dones, tres homes i una nena (que, poc després, morí)²⁴.

El fill d'una de les víctimes ens diu: "Poca estona després del bombardeig, vaig anar corrent cap allà, al passeig. Hi vaig veure el "Dimoni" –motiu de Narcís Perarnau²⁵–, estassat, i un altre home que no vaig saber reconèixer, però que segurament era el meu pare. Fosquejava. El fum i l'atmosfera asfixiant no em deixaven veure-hi clar. Tampoc no em podia imaginar que una de les víctimes era el meu pare, i així mateix ho vaig dir a casa, a la meua mare i germana. Aquell vespre, però, veient que trigava a tornar a casa més del que en ell era habitual, ja vam començar a pensar el pitjor. Vaig anar a can Rubió –penso que per allà hi havia la Creu Roja–, i hi vaig veure el pare mort, al costat d'un altre"²⁶.

L'endemà l'alcalde feia públic aquest ban:

"CIUTADANS: La ferocitat de la bèstia feixista ha volgut fer córrer sang pels carrers de la nostra ciutat. Ha volgut, evidentment, matar gent indefensa, pacífica, que no estaven en pla d'atac ni de defensa. La moral que es desprèn del fet realitzat és que els que l'han portat a cap són professionals del crim, amb menys dignitat i homenia que el més vulgar dels malfactors. En la nostra ciutat no hi ha objectius militars de cap mena. Els "valents" que han sembrat la mort han volgut guerrear, entaular batalla contra la gent desarmada, i és molt probable que llur "proesa" sigui premiada, que així acostumen a obrar els directors de les bandes feixistes.

GUIXOLENCES: A les set d'aquesta tarda seran portats al Cementiri els veïns, germans nostres, que han caigut víctimes de la metralla feixista: fem-hi tots acte de presència; manifestem-nos per tal de significar, a la vegada que el nostre dolor, la nostra simpatia per als caiguts, però també la nostra protesta i la nostra rebeldia contra els autors de tan execrable crim. La nostra actitud no deu estar exempta d'humanisme,

però tampoc no ha d'estar mancada de fermesa i decisió que signifiqui el desig d'acabar amb la barbàrie feixista. La manifestació sortirà de l'Hospital Municipal. Consell Municipal GUIXOLS. Guixols, 14 d'agost de 1937.- L'Alcalde, C. Sala".

Efectivament, l'enterrament de les víctimes esdevingué un acte de manifestació col·lectiva de dol.

També el nostre exdiputat, exambaixador a Bèlgica, Salvador Albert, des del seu recés de Venta-

Víctimes dels bombardeigs de l'any 1937

Cognoms	Nom	Edat de la mort	Domicili	Lloc de mort	Data
Balam Soler	Gerard	22	c/ J. de Pau, 22	Passeig	13/08/37
Basart Bosch	Antoni	63	c/ J. Costa (St.Roc)	Passeig	13/08/37
Callol Sallés	Joan	66	Trav.Barceloneta,10	Passeig	13/08/37
Campos Bequerú	Tomàs	28	artiller	Ciutat	06/11/37
Domingo Roca	Concepció	1	c/ Penitència, 16	Passeig	13/08/37
Domingo Roca	Carme	9	c/ Penitència, 16	Passeig	13/08/37
Figueras Lluhi	Francesc	69	c/ A. Guimerà, 11	Passeig	13/08/37
Fontanella Puig	Miquel	58	c/ Creu, 35	Passeig	13/08/37
Gil Salvà	Josep	-	Celrà	Girona	14/04/37
Masferrer Pujals	Antoni	56	c/ Creu, 61	Ciutat	13/08/37
Perales García	Manuel	52	Pl. St. Pere	mar	22/10/37
Perarnau Llambí	Narcís	38	c/ Garrofers, s/n	Passeig	13/08/37
Salas Carreras	Pere	39	c/ Algavira, 51	Passeig	13/08/37
Sanchiz Salamó	Concepció	5	c/ Bartrina, 9	Passeig	13/08/37

Testimoni de Lluís Llor i Sàbat²⁷

"Agosto 13 A las 8 1/2 tarde de hoy un avión faccioso ha echado varias bombas explosivas en esta ciudad, causando muertos y heridos y grandes desperfectos en los sitios siguientes: Jardines del Paseo junto calle Zamenhof dos bombas abrieron grandes oyos [sic], derribaron plantas, árboles y causaron 10 muertos, y 13 heridos; otras dos bombas en la carretera Palamós junto fábrica tapones Batet y almacenes madera y despacho escritorio Sibils, abrieron otros dos grandes boquetes derribaron puertas, tejados, ventanas del vecindario hasta la Barceloneta donde algunos vecinos han perdido su albergue y precisado trasladarse por amenazar ruina su vivienda. Seguidamente han sido llevados a Gerona los heridos más graves para su curación y los muertos al Depósito Municipal, alguno de ellos completamente destrozado y de difícil identificación.

Agosto 13. También hechó [sic] algunas bombas incendiarias en S. Pol, dicho avión, sin causar daños.

Agosto 14. A las 6 tarde todo el comercio por orden gubernativa ha cerrado sus puertas en señal de duelo y protesta por el bombardeo referido.

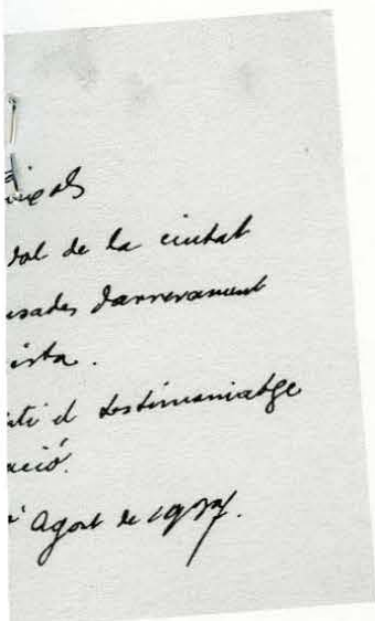
A las 7 tarde se ha verificado el sepelio de las 10 víctimas asistiendo el pueblo en masa, representaciones, etc."

lló, volgué unir-se al dolor del poble guixolenc²⁷:

"Salvador Albert. Saluda al Ciudadà Alcalde de Guixols i s'associa sincerament al dol de la ciutat amb motiu de les víctimes causades darrerament per la criminal aviació feixista.- Li prega, ensems, que accepti el testimoniatge de la seva distingida consideració. Ventalló, 15 d'agost de 1937".

També la ciutat de Girona, per mitjà del seu Ajuntament, manifestà la seva "sincera emoció i justa indignació alhora"²⁹.

La valoració material dels desperfectes ocasionats a diferents finques urbanes de la zona bombardejada el 13 d'agost era de 193.978 pessetes. S'havia de recórrer a la Generalitat per a demanar ajut econòmic³⁰.

La Junta Local de Defensa Passiva

A finals d'agost de 1937, d'acord amb el decret de la Generalitat de l'11 d'agost, quedava constituïda a Sant Feliu la Junta local de Defensa Passiva³¹.

Les seves finalitats eren procurar que funcionés tot el sistema d'alarma; supervisar la seguretat i cabuda dels refugis; informar la Generalitat de l'estat de defensa de la població i tenir cura que, en moments de perill, els guixolencs trobessin oberts els refugis als soterranis d'alguns edificis particulars.

Així, per exemple, l'1 de febrer de 1938 la Junta de Defensa havia d'advertir el ciutadà Guillem Tell, en haver rebut diferents queixes de trobar-se tancat el refugi emplaçat al soterrani del seu domicili, durant temps d'alarma³². O bé, les protestes dels veïns que anaven a refugiar-se a can Greiner i Fills.

Era missió d'aquesta Junta assabentar la Generalitat de qualsevol atac de bombardeig i difondre entre

la població les normes generals i instruccions tècniques que elaborà la Junta de Defensa Passiva de Catalunya. A més, havia de comunicar a la Generalitat el nombre i tipus de vaixells i avions agressors, nombre de projectils llançats, nombre de víctimes, morts i ferits, segons els sexes, i finalment el nombre d'edificis destruïts totalment o parcial, etc.

Tanmateix, no sembla pas que això darrer s'acomplís sempre, i feia la impressió que la Junta Local de Sant Feliu estava mancada d'organització suficient per a portar a terme l'última disposició. Així es desprèn de la carta que la Junta de Defensa Passiva de Catalunya –dins la Conselleria de Treball i Obres Públiques del Govern de la Generalitat– envià a la de Guixols el 3 d'agost de 1938, on s'exigia –una vegada més– que es trametessin les dades que inútilment s'havien demanat ja per telèfon i per escrit sobre un bombardeig de la ciutat i de S'Agaró, i que per tota resposta havien rebut allò “que l'Alcalde era l'únic que en tenia referència exacta i no es trobava llavors a la població”³³.

Altrament, nosaltres hem trobat que l'arquitecte Joan Bordàs, membre de la Junta, havia elaborat amb precisió totes les dades sobre bombardeigs, que ens han servit per documentar amb fonament aquest capítol.

La Junta de Defensa tenia, a més, responsabilitats econòmiques. El 17 de gener sol·licità a Barcelona l'ampliació –de 50.000 pessetes– d'un crèdit ja concedit per a poder atendre la construcció de refugis. L'empresa guixolencsa Mutua de Hiladores y Tejedores de Yute S.L. de Rufí Romà, Francesc Gubert, Enecó Girbau, Pere Màrtir Estrada i Joan Estrada –els tres primers havien estat assassinats i els dos darrers, empresonats– va ser socialitzada i, sota el control de la Junta de Defensa, fabricava saques per a la construcció de refugis i trinxeres³⁴ i –segons Josep Coll– llana de suro per als matalassos del combatents.

Plànol d'impactes fets a la ciutat bombardejada a les 11.10 hores del dia 22 de gener de 1938 per una patrulla de S-79 del capità De Prato. (Bombardeos del litoral mediterráneo durante la Guerra Civil, vol. 1)

A sota, un avió sobrevola la ciutat durant la guerra. (Autor: Vicenç Gandol. Fons V. Gandol, AMSFG)

A l'altra pàgina, amb el SAC 5, altres vaixells de càrrega –com el Villamanrique (desembre de 1937) i el Cabo Tres Forcas, d'Ybarra, Sevilla (27.02.1938)– varen ser tocats per les bombes de l'aviació italiana. Després, es varen recuperar. (Autor: Vicenç Gandol. Fons V. Gandol, AMSFG)

³¹ M.A. (130), f.98.

³² AMSFG, Sec. X, núm. 194.

³³ AMSFG, Sec. XXIV, núm. 22.

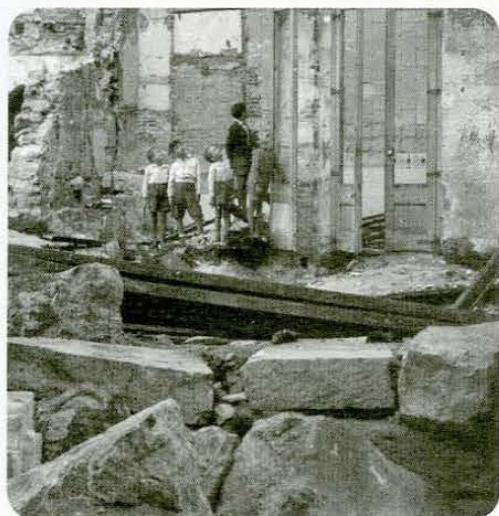
³⁴ AMSFG, Sec. XXIV, núm. 21.

A la pàgina de l'esquerra, els infants, sense entendre'n les raons, contemplen les conseqüències dels bombardejos: cases enderrocades. (Autor: Vicenç Gandol. Fons V. Gandol, AMSFG)

A sota, amb les cases, s'ensorraren també edificis públics, com les velles escoles municipals de l'ajuntament que donaven al Passeig. (Autor: Vicenç Gandol. Fons V. Gandol, AMSFG)

En principi, el comandant militar, l'arquitecte municipal, el doctor Joan Prim i un representant de la CNT, UGT i ERC³⁵ havien de constituir l'esmentada Junta.

Finals de 1937: s'intensifiquen els bombardeigs

A mesura que els mesos passaven, la guerra s'allargava i s'enduria. Ocupada Astúries pels franquistes –l'octubre de 1937–, s'inicià l'ofensiva republicana contra Terol, que va ser ocupat el 22 de desembre. Aviat, però, va ser reconquerida per les tropes de Franco, que immediatament endegaren l'atac contra el front d'Aragó.

Alhora també, s'intensificaren els bombardeigs damunt el nostre poble.

Els dies 11, 17, 22, 23 i 24 d'octubre els hidros descarregaren llurs bombes sobre la població, el moll i Sant Elm.

L'embarcació *Villamanrique* –vaixell de càrrega de 1.537 tones–, fugint de l'atac aeri, encallà a la cala Vallpresona. Hi morí el capità, que va ser traslladat al cementiri de Barcelona³⁶.

Segons Villarroja, el dia 3 de novembre Sant Feliu esdevingué novament blanc de l'aviació feixista italiana³⁷. D'aquest, però, nosaltres no n'hem trobat constància documental.

Els dies 5, 6 i 17 de novembre, tornaren a bombardejar Sant Feliu. L'agressió del dia 5 va ser la pitjor. Les bombes enderrocaren, entre altres instal·lacions, la central de telègrafs. D'entre les runes va ser treta la família del telegrafista Ferran Alonso: ell mateix, la seva dona i dos fills, que en resultaren ferits. Una quinzena de ciutadans més van haver de ser atesos pels serveis de la Creu Roja³⁸.

Testimoni de Lluís Llor³⁹:

"Nbre. 4. A las 9 1/2 mañana sirena repetido censado el peligro a las 11,45 mañana. Son numerosas las familias que por la tarde abandonan esta ciudad, refugiándose en las afueras y poblaciones de Castillo Aro-Santa Cristina, Solius, Romaña, Vallbanera, Font Picant, Panedas, Llagostera, Cassà de la Selva, etc. Otras han ido más lá todavía. Algunas regresan cada mañana para aprovisionar, otras no.

5 [novembre]. A las 5,45 horas tarde sirena repetido y seguidamente gran bombardeo han sembrando pánico población cesando a las 8 noche causando daño a las fincas siguientes: Casino La Constancia; casas Vda. Auladell (Galan?), Vda. Xatart, Vda. Brugada, Casal Llevantí, rotura de columnas toldos etc. 3 bombas. Casas de la calle Levante (Ametller) 3 bombas, una bomba caída sobre Refugios la casa Pernal, calle Maragall, causó la rotura de puertas, ventanas y vidrios de la casa de enfrente. Otra bomba destruyó parte casa. Telégrafo calle Caymó, casi todo el interior, sepultando los habitantes que pudieron extraerse con vida e igual la casa del lado, pandería Viñas tuvo grandes desperfectos asimismo las demás que sufrieron rotura de vidrios; luego hay que lamentar otros daños causados por la explosión de una bomba dentro la casa nº 1 calle Maragall destruyendo su interior y parte de la del lado nº 3 que hay la panadería La Espiga, abollando la explosión puertas metálicas y ventanas de todo el vecindario con rotura de algunas y los vidrios; después en la calle del Sol causó otra bomba grandes desperfectos en varias casas más y fábrica Janer y otras calle Luna. 4 bombas más estallaron calle Pecher final frente fábrica Rosselló desplazando una fuente y causando gran boquete en las mismas consecuencias del caso. Hay que lamentar 15 heridos entre Artilleros y paisanos uno es grave y artillero.

»Nobre. 6.- A las 6,30 mañana toque de sirena repetido y seguido de gran bombardeo y Metrallado por espacio de 3/4 de hora cesando a las 8 mañana y dando por terminado el peligro a las 8'25 mañana. Varias bombas incendiarias han siniestrado un almacén con esparto en el muelle, de los de Castelló, quedando pasto de las llamas, 4 bombas estallaron en el Campo de deportes y 1 bomba en el patio descubierto de casa Sibils junto carretera Palamós. Otra en la huerta Gamba que cultiva Galta Cremat abriendo en todo grandes boquetes, sin otras consecuencias, otra en la entrada a los almacenes Castelló que causó el levantamiento de rieles de la vía férrea con un hoyo bastante profundo; otras en el almacén corcho Serra Vicens cerca Estación. Este nuevo bombardeo ha acrecentado el pánico general y la indignación, no se conocen víctimas. También cayó otra bomba en los lavaderos públicos destruyéndolos y en el patio fabrica José Costa Ayats (a) Joseph de Borrassá calle Garrofer y bajada Puig junto lavaderos públicos derribando las paredes de cerca.

El éxodo de la gente hoy se ha intensificado a primeras horas de la tarde.

Esos constantes bombardeos se atribuyen a la estancia en nuestro puerto de vapores que descargan lingotes de hierro, pues uno ha estado ocho días descargando, y el otro entrado hace tres días sigue efectuando lo mismo".

"Les ales negres sembraren la mort sobre ciutat de Guíxols, on un aparell facciós, procedent del mar, deixà caure la seva mortífera càrrega, causant destrossos sense cap importància militar, i algunes víctimes, de les que fins a l'hora de comunicar es creu que són un mort i sis ferits, els quals han estat traslladats a l'Hospital d'aquesta ciutat, per les ambulàncies de la benemèrita Creu Roja⁴⁰".

Entre altres, quedà destruït l'immoble número 50 del carrer St. Domènec, propietat de Jesús Vilaret⁴¹. L'endemà hi tornaren. Aquesta vegada hi trobà la mort un soldat d'artilleria⁴².

ÀNGEL JIMÉNEZ

Arxiu Municipal, juny de 2007

³⁵ AMSFG, Sec. X, núm. 193 i 195.

³⁶ AMSFG, Doc, Defensa Passiva. Informe Bordàs, que coincideix amb la nota de Vicenç Gandol darrere la fotografia. GONZÁLEZ ECHegaray, R. La marina mercante y el tráfico marítimo en la guerra civil. Madrid: Editorial San Martín, 1977.

³⁷ VILLARROJA FONT J. Els bombardeigs de Barcelona durant la guerra civil (1936-1939). Barcelona: 1981, p. 179.

³⁸ AMSFG, Sec. XXIV, núm. 22. Informe Bordàs, ja citat.

³⁹ AMSFG, Fons Lluís Llor.

⁴⁰ L'Autonomista, 6-XI-1937.

⁴¹ AMSFG, Sec. X, núm. 199.

⁴² L'Autonomista, 7-XI-1937; Gerona C.N.T., 7-XI-1937.

FA SETANTA ANYS

ELS BOMBARDEIGS DE 1937

SANT FELIU DE GUÍXOLS

